

Dej și revoluția ungară

Cînd, în 1956, Hrușciiov se îndrepta spre tribuna celui de-al XX-lea Congres al PCUS pentru a citi memorabilul său « raport secret », știa foarte bine că se pregătea să lanseze o bombă. Poate nu bănuia totuși că ținea în mîină o întreagă șarjă de bombe « cu acțiune întîrziată », care aveau să zguduie lumea un sfert de secol, pentru ca, în cele din urmă, să nu lase piatră peste piatră din grandiosul edificiu mondial al puterii sovietice.

Nu trecuse un an și două explozii politice, inegale ca proporții și consecințe, s-au produs în două țări din blocul comunist : Polonia și Ungaria.

Hrușciiov în Polonia : un hap amar

În Polonia, frămîntările, care tindeau să se transforme în tulburări de masă, erau îndreptate împotriva conducerii de partid și de stat și, în esență, împotriva obedienței ei stridente față de Moscova. S-a produs atunci un fapt senzațional. Hrușciiov, alarmat, a făcut un gest intempestiv, pe care Stalin nu l-ar fi făcut niciodată : a aterizat pe nepusă masă la Varșovia în timpul unei furtunoase ședințe a Comitetului Central. Au urmat tratative care s-au încheiat cu un compromis nu prea măgulitor pentru Moscova. Presiunile exercitate de Hrușciiov nu au putut împiedica două semnificative schimbări în conducerea Poloniei. În pofida împotrivirii lui, polonezii au reușit să-l readucă la cîrmă pe Wladyslaw Gomulka. În 1948, odată cu primul atac lansat împotriva lui Tito (la prima Consfătuire a partidelor membre ale Biroului Informativ al Partidelor Comuniste și Muncitorești – așa-zisul « minicomintern »), fusese aspru cri-

ticat și Gomulka, secretar general al Partidului Muncitoresc Polonez încă din perioada rezistenței contra cotropitorilor naziști. Sub presiunea Moscovei, fusese exclus din partid și aruncat în închisoare, apoi eliberat abia după moartea lui Stalin. Fusese înlocuit cu omul agreat de Kremlin, Bolesław Bierut.

Acum, în 1956, Gomulka, *persona non grata* pentru sovietici dar popular printre polonezi, își făcea reintrarea triumfală. Unul revenea, altul însă era nevoit să plece : Konstantin Rokosovski, ministru al Apărării și membru al Biroului Politic. Era același cu gloriosul mareșal sovietic Rokosovski, erou al apărării Moscovei și unul dintre comandanții ofensivei victorioase asupra Berlinului. Cu ani în urmă, « marea teroare » dezlănțuită de Stalin îl aruncase pe Rokosovski într-un lagăr ; războiul însă îl readusese în rîndul marilor comandanți. După război, Stalin, « generos », îl dăruise pe polonezul sovietizat patriei părinților săi. Acum însă, conaționali săi refuzau să-l considere drept unul dintre « ai lor » și i-l restituiau Moscovei.

Hrușciiov înghițișe un hap amar și, implicit, o diminuare de prestigiu. Evitase însă răul mai mare : o răscoală. Pe care Moscova nu a reușit s-o stăvilească în Ungaria.

Ungaria în flăcări

În România, evenimentele de la Varșovia nu au avut decît un ecou moderat. De altfel, nici revelațiile Congresului XX nu stîrniseră valuri puternice. Cu totul alta era situația în Ungaria vecină. Partidul, mai ales intelectualitatea lui, a intrat în efervescență. A luat ființă un for de discuții libere, necenzurate, « Cercul Petöfi » –, în care erau puse sub semnul întrebării atît dogme, cît și acte de guvernare. Se forma astfel în partid un prim nucleu de opoziție, care iradia rapid. Acest spirit contestatar a dus la reactualizarea « cazului Rajk », sinistră imitație maghiară a proceselor-spectacol patronate de Stalin.

Merită să amintim aici cîteva figuri și fapte care lămuresc contextul. Conducerea de partid și de stat a Ungariei, în frunte cu Rákosi Matias și Geri Ernı , era foarte nepopulară, nu numai în rîndul maselor, ci chiar și în partid. Represiunile cul-

minaseră cu procesul lui Rajk László, ministrul de Interne, veteran al Brigăzilor Internaționale antifasciste din Spania și, în general, un conducător moderat, integru și respectat. În 1950, sub acuzația inventată de a fi « complici ai spionilor titoiști » și « agenți ai imperialismului », li s-a înscenat un așa-zis proces lui, soției lui și altor personalități proeminente. Rajk a fost condamnat la moarte și executat ; câțiva coacuzai, printre care și Kádár János, au căpătat grele condamnări.

În paranteză trebuie spus că, în 1950 sau 1951, mareșalul Voroșilov, membru marcant al conducerii sovietice și apropiat al lui Stalin, a făcut o vizită oficială în România. Valter Roman și cu mine am fost atașați ca traducători pe lângă înaltul oaspe. În cursul unei mese l-am auzit pe Voroșilov laudându-se că organelor de securitate sovietice le revenea « meritul » de a fi descoperit « activitatea criminală » a lui Rajk, a soției sale și « a întregii bande » și de a fi furnizat « tovarășilor unguri » datele necesare pentru judecarea și condamnarea « acestor trădători ». În Bulgaria fusese înscenat, la inițiativa lui Stalin, un proces similar împotriva secretarului general al Partidului Comunist Bulgar, Traicio Kostov. Acesta fusese, ca și Rajk, condamnat la moarte și executat.

În Ungaria, dezvăluirile despre « cazul Rajk » au stîrnit indignarea întregii opinii publice, care a impus reabilitarea condamnaților. Corpul lui Rajk a fost reînhumat cu onoruri. Cortegiul funebru a constituit, de fapt, o imensă demonstrație populară, preludiu al revoluției iminente. Din acel moment, evenimentele s-au precipitat. Rákosi, apoi Geri au fost înlăturați de la conducere. Le-a luat locul Nagy Imre, lider comunist cu îndrăznețe vederi liberal-democratice, reformatoare pe plan politic și economic. Era secondat de Kádár János, unul dintre cei recent reabilitați și eliberați din închisoare. Mișcarea de mase pornise și crescuse sub semnul unor revendicări programatice îndreptate spre democratizarea regimului comunist și spre egalitatea în drepturi cu Uniunea Sovietică. Lărgindu-se rapid, ea s-a radicalizat și și-a schimbat caracterul.

La o mare manifestație populară s-au făcut auzite tot mai puternice lozinci anticomuniste și antisovietice. Statuia lui Stalin a fost doborâtă de pe soclu. Coloane de manifestați au

pornit spre centrul Budapestei. Unele grupuri au atacat redacția principalului organ de presă al partidului. Altele au asediat sedii ale Securității, au capturat o seamă de securiști și i-au spânzurat. Cu armele luate din depozitele armatei și de la unități militare – care, de altfel, nu au opus rezistență –, au fost înarmate grupuri ale unor nou formate miliții cu diverse orientări politice. Stăpîne ale străzii, unele acționau ordonat și pașnic, altele însă s-au dedat la atrocități. Armata și poliția se dezintegraseră.

Mișcarea inițială luase forma unei răscoale armate, pe cale să se transforme într-o adevărată revoluție. Ce fel de revoluție? Occidentul – inclusiv mulți comuniști – a văzut în ea o revoluție democratică. Regimurile comuniste din Est au considerat-o o « contrarevoluție » reacționară.

Compoziția masei active, a grupărilor politice în formare și mai ales a milițiilor era pestriță. Comuniștilor reformiști și democraților li se alăturaseră multe elemente de extremă dreaptă și fasciste, care își urmăreau propriile scopuri și nu se dădeau în lături de la excese, adesea sîngeroase. Ca să nu mai vorbesc despre răufăcători, care profitau de starea de anarhie. Din caleidoscopul politic nu lipsea și o anumită tentă, deloc neglijabilă, naționalist-iredentistă, reprezentată prin lozinci și afișe în care se cerea « reîntregirea » Ungariei cu teritoriile ardelenesti pe care pusese stăpînire în timpul războiului. Cîntărind toate aceste elemente diverse și, în parte, contradictorii, se poate considera totuși că se desfășura o revoluție cu un caracter predominant democratic.

Misiunile secrete ale lui Valter Roman

Gheorghiu-Dej avea toate motivele să fie alarmat. Legăturile telefonice, feroviare și rutiere fiind tăiate, informațiile de la și despre Budapesta erau extrem de sărace. Ca de obicei, el a elaborat un plan, din care astăzi se poate ști cîte ceva, dar nu totul. Ca un prim pas, l-a trimis acolo pe Valter Roman. La scurt timp după aceea, Valter mi-a povestit, sub pecetea tainei, cum, investit cu calitatea oficială de delegat al Crucii Roșii

Române, dar, în realitate, ca emisar secret al lui Dej, a plecat la Budapesta pentru a încerca să ia legătura cu noua conducere de partid și de stat a Ungariei. Ajutoarele – alimente și medicamente – i-au fost acceptate, dar atunci când a cerut să intre în contact cu guvernul, s-a lovit de un refuz categoric.

Milițiile răsculaților încercuseră maiestuoasa clădire a Parlamentului de pe malul Dunării, blocându-i înăuntru pe miniștri și pe conducătorii partidului. Nu recunoșteau guvernul, dar, cel puțin deocamdată, nu treceau la atac. Nimănui nu i se permitea să intre sau să iasă. Valter a prezentat documentele sale de delegat al Crucii Roșii, dar degeaba. Puțin a lipsit să fie arestat ca spion sau luat ostatic. Cu mare greutate, a reușit totuși să înlăture suspiciunile asediatorilor și să intre în clădire, însoțit de un medic și o soră medicală aduși din România. Acolo, Valter l-a găsit pe Münch, ministrul de Interne, vechi prieten și tovarăș de arme din Spania, care i-a descris situația în culori sumbre. Guvernul nu avea nici o putere, fiind cu desăvârșire tăiat de exterior. Nici un telefon nu funcționa. Cei doi au avut o lungă discuție, al cărui conținut – evident, secret – Valter nu mi l-a împărtășit. Ce mesaje transmitea oare ? Pe cât îmi aduc aminte, el a mai plecat o dată la Budapesta, trimis din nou de către Dej într-o misiune asemănătoare.

În această perioadă s-a produs un important eveniment politic intern. Nu știu dacă Dej fusese informat în prealabil. Kádár János, secretarul general al partidului, și Münch, ministrul de Interne, l-au părăsit pe primul-ministru Nagy Imre, refugiindu-se în tabăra militară a trupelor sovietice, care se retrăseseră din Budapesta. Această sciziune a precipitat deznodământul.

Trupele sovietice au reintrat în Budapesta, « ca să restabilească ordinea ». Premierul Nagy a ripostat, lansînd pe calea undelor, către Organizația Națiunilor Unite, un disperat și zadarnic strigăt de ajutor. Înfrîngînd rezistența înverșunată a populației, trupele sovietice, sprijinite de tancuri și artilerie, au recucerit capitala Ungariei.

Proaspăt instauratul guvern Kádár-Münch a întâmpinat, cu toate acestea, mari dificultăți în a se face acceptat de popor. Abia într-un târziu, după îndelungate tratative, muncitorimea s-a înduplecat să pună capăt grevei generale.

Ce voia, de fapt, Dej ?

Gheorghiu-Dej, care urmărea cu mare atenție desfășurarea evenimentelor, a luat o serie de măsuri în sprijinul noului guvern ungar și al populației. În afară de obișnuitele ajutoare materiale, au fost trimiși în Ungaria două mii de voluntari, membri de partid din Ardeal, de naționalitate maghiară, ca să ajute la reconstruirea partidului. Aceste măsuri au culminat cu vizita la Budapesta a unei impunătoare delegații de partid și de stat, condusă de însuși Gheorghiu-Dej. Au fost puse bazele unei strânse colaborări între cele două conduceri, iar colaborarea s-a concretizat imediat într-un chip cu totul ieșit din comun.

La începutul ofensivei sovietice, fostul premier Nagy Imre și alți membri ai conducerii se refugiaseră la ambasada iugoslavă, unde li se acordase azil politic. S-au lăsat însă convinși să profite de protecția oferită de delegația română și să plece odată cu ea în România, în calitate de emigranți politici. La București au fost însă tratați ca prizonieri politici – ce-i drept, « de lux ». Pentru ca, după un timp, să fie preluați de sovietici, care apoi i-au trimis în Ungaria. Acolo îi aștepta un simulacru de proces, regizat de sovietici și încheiat cu condamnarea la moarte a fostului prim-ministru Nagy Imre și cu alte grele condamnări.

Gheorghiu-Dej a sprijinit, așadar, în Ungaria nu elementele « independentiste », ci pe cele prosovietice. Sototelile lui erau, ca de obicei, multiple. În primul rând, o revoluție în vecinătate periclita propriul său regim. Incendiul – prevedea el – se putea propaga, *via* Cluj și Tîrgu Mureș, spre București. Focarul lui trebuia înăbușit cât mai degrabă. Dej avea în vedere și posibilitatea reală ca victoria revoluției – sau chiar numai rămânerea la putere a guvernului Nagy – să ducă la revendicări și agitații revizioniste. Sprijinindu-l pe Kádár, el conta pe prietenia guvernului condus de acesta.

În treacăt fie spus, Kádár nu prea era nici el pe gustul lui Dej. Nu era un conducător croit după tiparul stalinist clasic. Avea și el vădite tendințe liberale, care ulterior au înlesnit, pînă la un punct, înaintarea Ungariei pe calea reformelor. Era

însă mai puțin îndrăzneț, mai reținut decît predecesorul său, Nagy. Totodată, pragmatismul său îl îndemna să evite un conflict direct cu URSS.

În România nu au avut loc tulburări importante. Încercările unor grupuri de studenți de a lansa lozinci « subversive » și de a organiza adunări sau demonstrații au fost înăbușite în fașă. O seamă de « capete înfierbîntate » au fost surghiunite în « mica Siberie » din inima Bărăganului, în barăcile construite cu cîțiva ani înainte de sîrbii din Banat, deportați acolo pe vremea conflictului cu Tito. În Transilvania însă, evenimentele din Ungaria au avut un ecou mai puternic, îndeosebi în rîndul intelectualilor de naționalitate maghiară. Pentru a potoli spiritele pe cale pașnică, Dej l-a trimis acolo pe Miron Constantinescu, care și-a îndeplinit misiunea cu tact și, în general, cu succes. Pentru recalcitranți, Dej avea alt intermediar : Securitatea.

Lui Dej, evenimentele din Ungaria i-au oferit prilejul de a se apropia de alte scopuri – de importanță strategică majoră – la care năzuia. Prin felul în care acționase în Ungaria, reușise să cîștige încrederea lui Hrușciov. Mai mult, în momente de criză se dovedise indispensabil, făcînd în folosul Moscovei ceea ce altul n-ar fi reușit. În folosul Moscovei ? Numai în parte. Sub aparența unui devotament total față de suzeran, Dej croia proiecte în favoarea ieșirii din starea de vasalitate a patriei sale țări. Pe primul plan se afla retragerea trupelor sovietice din România.

Se retrag trupele sovietice

Retragerea în 1958 a trupelor sovietice din România – etapă de mare însemnătate pe calea recâștigării independenței țării – a devenit posibilă într-o conjunctură creată de o serie de evenimente. Ea s-a datorat mai ales perspicacității și abilității cu care conducerea politică a României a sesizat și a folosit la timp condițiile noi sau care abia se schițau. Printre aceste împrejurări, pe primul plan s-au situat două : semnarea în 1955 a tratatului privitor la neutralitatea Austriei și situația creată de evenimentele din Ungaria.

Ce legătură avea Austria cu problema trupelor sovietice din România ? Prezența acestor trupe era legitimată prin tratatul de pace încheiat la Paris în 1946, care îi recunoștea părții sovietice dreptul de a menține o legătură militară neîntreruptă geografic cu trupele sale staționate în Austria, deci și prin trupe staționate în România. În 1955 a fost încheiat tratatul prin care Austria devenea țară neutră. Înceta totodată ocupația ei militară. Pentru Dej, acesta a fost momentul multășteptat – acum avea mâinile libere și putea începe demersurile necesare.

Aceste demersuri au fost întreprinse în maniera lui Dej : fără zgomot. Presa – nici măcar *Scînteia* – nu a știut nimic despre ele. Pentru a le reda, fac apel și la cele relatate de Gh. Apostol în memoriile sale (*op. cit.*, p. 183). Dej ar fi exclamat deci : « A sosit momentul multășteptat ! » Hrușciiov, care se afla atunci în Bulgaria, a fost invitat să facă o vizită neoficială în România. A fost primit cu toate onorurile, s-a organizat un mare miting în Piața Victoriei. Apoi, acasă la Dej, în prezența mai multor membri ai conducerii de partid, Bodnăraș a fost cel care a atacat subiectul. Dej îi încredințase această sarcină deoarece Bodnăraș vorbea curent rusește și se bucura de încrederea sovieticilor. Referindu-se la tratatul de pace din 1946 și

la cel recent încheiat cu Austria, Bodnăraș a propus, în numele conducerii politice a României, să se abordeze problema modalităților de retragere a trupelor sovietice. Hrușciov s-a înfuriat, și-a pierdut cumpătul. « Sînteți antisovietici ! Sînteți naționaliști ! » a strigat el și a plecat fără să dea mîna cu nimeni. [Este interesant comentariul lui Dej, temperat și deloc simplist – S. T.] : « Nu trebuie să dramatizăm situația. Îl cunosc destul de bine pe Hrușciov. Se aprinde repede, se zburlește, apoi se domolește... Demnitatea în fața celor mari impresionează nu totdeauna negativ. Vom avea succes [...] dar trebuie să avem răbdare. Nici pentru sovietici problema nu este ușor de rezolvat. Trebuie să ținem seama că Hrușciov, care e mai repezit, dar totodată mai larg în vederi, are în coastă în conducerea Uniunii Sovietice oameni foarte duri și autoritari, ca Molotov și Jukov. Apoi să nu uităm că sîntem membri ai Tratatului de la Varșovia. Asta complică întrucîtva problema. »

Gravele evenimente din Ungaria, precum și comportarea conducerii politice a României cu acel prilej au avut ca urmare o marcată schimbare pozitivă în atmosfera relațiilor sovieto-române. Poziția României și, în particular, poziția lui Dej au ieșit întărite.

O diplomație subtilă

Poate că, după ce plecase furios de la București, Hrușciov se gîndise o clipă să se descotorosească de Dej. Dar nu se pripise. Evenimentele de la Varșovia și Budapesta îl învățaseră ceva. Nu-i înlăturase el pe Bierut, predecesorul lui Gomulka, și nici pe Rákosi și Geri . Și nu el îi alesese pe succesorii lor. Adusese pînă la urmă la cîrmă în Ungaria un guvern mai docil, dar pentru asta avusese nevoie de o brutală invazie militară, al cărei preț politic pe plan internațional se dovedea destul de ridicat.

Situația schimbată îl apropia pe Hrușciov de acceptarea unor idei sugerate de partea română : regimul intern din România, pus la încercare de zguduirile anului 1946, se dovedise stabil, neavînd nevoie de protecția trupelor sovietice ; relațiile româno-sovietice se dovediseră și ele stabile, deci guvernul român

putea fi privit cu încredere ; retragerea de bunăvoie a trupelor sovietice din România nu ar fi putut decît să îmbunătățească atmosfera în jurul URSS.

În politica sa, Dej lua în considerare și evoluția contradicțiilor din sînul conducerii sovietice. Încercarea liderilor conservatori – Malenkov, Molotov, Bulganin și alții – de a-l debarca pe Hrușciiov a fost înfrîntă în 1957 cu ajutorul mareșalului Jukov, care i-a adus lui Hrușciiov sprijinul armatei. Nu după multă vreme, i-a venit rîndul și lui Jukov să fie înlăturat. În mai 1958, Hrușciiov i-a comunicat personal lui Gheorghiu-Dej hotărîrea guvernului sovietic de a-și retrage trupele de pe teritoriul României, hotărîre consfințită imediat și în cadrul Tratatului de la Varșovia.

Noi, la *Scînteia*, nu am aflat ce se pregătea decît cu puține zile înainte de evenimentul propriu-zis. Desigur, în acest caz, discreția maximă fusese îndreptățită. În schimb, în ultimele zile, Dej s-a ocupat personal, cu deosebită grijă, de orientarea presei și, în general, a propagandei.

Retragerea trupelor sovietice s-a desfășurat într-o atmosferă de « moderată » prietenie. Aceași sobrietate a caracterizat și oglindirea ei în presă. Politica de recîstigare a independenței naționale prin pași măsurați înregistrase un succes esențial, care nu trebuia trîmbițat.

Anexa 1

O mărturie, o mărturisire*

(extrase)

Generația noastră de militanți a devenit comunistă sub impresia crizei celei mari, a ofensivei fascismului, a pregătirii și dezlănțuirii războiului mondial. Ne-am afiliat cu entuziasm mișcării comuniste, care, cu toate păcatele partidelor ce o alcătuiau și, mai ales, în ciuda subordonării lor față de Moscova, a avut, cred, în anii '30, în timpul războiului și, parțial, mai târziu, un rol important. [...]

* Această scrisoare deschisă, despre care am pomenit la începutul cărții și, de câteva ori, și în cuprinsul ei, a fost scrisă în perioada 15 aprilie-15 iulie 1989 (cu jumătate de an înaintea revoluției). A fost difuzată de postul de radio *Europa Liberă* în emisiunile sale din 25, 26 și 27 iulie 1989. Textul ei a fost publicat integral în revistele în limba română *Curentul* (München, septembrie 1989), *Minimum* (Tel-Aviv, septembrie, octombrie 1989) și *Evenimentul* (București, 1990). Lărgi fragmente au fost reproduse în publicațiile în limba română din diverse țări : *B.I.R.E.* (Paris, în serial), *Universul* (Los Angeles, 29 iulie 1989), *Micromagazin* (SUA, august 1989), *Adevărul* (Tel Aviv, 10 noiembrie 1989), *Magazin* (Tel Aviv, 24 august și 9 noiembrie 1989) etc.

În *Fantoma lui Gheorghiu-Dej* (Editura Univers, București, 1995), Vladimir Tismăneanu semnala acest *cri du cœur* al lui S. T. și adăuga : « Din câte știu, acestea au fost cele dintâi memorii-mărturie scrise de către un membru de seamă al elitei interbelice și postbelice a PCR. »

În introducerea acestei scrisori deschise arătam că ea a fost prilejuită de dorința de a mă solidariza cu autorii « Scrisorii celor șase », prima și deosebit de importanta luare de poziție a unor fruntași ai PCR împotriva politicii regimului dictatorial al lui Ceaușescu. Elaborînd « Scrisoarea celor șase », autorii ei au cîntărit în mod judicios ce se putea spune într-o asemenea scrisoare, în acel moment politic. Eu însă, în emigrație, am fost liber să depășesc acest cadru. Am putut vorbi deschis despre dictatură, stalinism, totalitarism. Cum, dintre emigranți, eu eram, se pare, cel care se situase în trecut pe trepte mai înalte în ierarhia de partid, aveam sentimentul că, în acele momente, oriunde m-aș fi aflat și orice s-ar fi crezut despre mine, nu puteam și nu trebuia să tac.

Am fost fascinați de forța revoluționară a ideilor lui Lenin, de ascensiunea economică surprinzătoare a Uniunii Sovietice în perioada antebelică, de revirimentul ei incredibil în anii războiului (după marile înfrîngeri din perioada inițială) și de rolul esențial pe care l-a jucat în zdrobirea hitlerismului. Am fost convinși că acesta este și pentru poporul român drumul renașterii și al autorealizării.

Nu am bănuțit că modelul stalinist al socialismului, pe care partidul nostru l-a preluat cu atîta entuziasm cînd a venit la putere, era, de fapt, produsul maladiv al unui proces în esență contrarevoluționar, antidemocratic și antisocialist.

Am fost sinceri. Ne-am înșelat. Fără îndoială, nu noi am creat epoca, ea ne-a plămădit pe noi. Dar, la rîndul nostru, nu am fost un produs inert al epocii. Fiecare din noi purtăm partea noastră de răspundere. Pentru ziua de ieri, pentru cea de azi și, mai ales, pentru cea de mîine. Tocmai recunoașterea deschisă și lucidă a acestei răspunderi, analiza pe cît posibil obiectivă a drumului parcurs și, implicit, a experienței acumulate este, poate, mijlocul de a fi utili celor ce privesc înainte și caută orizonturi noi.

În ceea ce mă privește, am fost membru al Comitetului Central și redactor-șef al *Scînteii*. Prima calitate era mai mult onorifică, deoarece Comitetul Central nu dispunea de o putere și de atribuții reale. El nu era un organ de decizie, hotărîrile fiind luate în Biroul Politic sau, mai precis, în cercul îngust al cîtorva apropiați ai secretarului general. Comitetul Central nu era nici măcar un organ consultativ de dezbatere a problemelor și a proiectelor de hotărîri. Puterea reală și rolul de inițiativă în acțiunea de guvernare se aflau în mîna lui Gheorghiu-Dej*.

Scoțînd în evidență unele trăsături caracteristice ale puterii personale, nu aș vrea să las în umbră esențialul : că rădăcina rădăcinilor răului stă în însăși orînduirea monopartinică totalitară. De altfel, încă de la început, ea îi purta în pîntece pe cei doi monștri : nomenclatura multitentaculară și dictatura personală cu tendințe monarhice.

* Pînă în 1952, puterea a fost împărțită între Dej și Ana Pauker, nu fără adînci divergențe (*n. a.*, 2004).

În perioada ilegalității, comuniștii ajunseseră la concluzia de mare însemnătate că burghezia română nu a dus propria ei revoluție democratică decît pînă la jumătatea drumului. De aici decurgea pentru partid o sarcină strategică fundamentală : « desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice ». Aceasta se referea nu numai la sfera drepturilor politice și sociale, ci și la problema agrară, la aceea a minorităților naționale, a femeilor etc.

Venind însă la putere și acționînd potrivit șabloanelor staliniste, partidul comunist nu a reînnoțit firul modestelor tradiții democratice din trecut, ci, dimpotrivă, l-a rupt.

Cîte ceva despre Scînteia

Aceasta era situația în care *Scînteii* îi revenea rolul de a justifica politica partidului și de a forma opinia publică în spiritul ei.* Pivotalul central al acestei politici îl constituia consolidarea « dictaturii proletariului » [...]. Ca purtător de cuvînt al acestei politici, *Scînteia* a popularizat monolitismul, un sistem care, diametral opus pluralismului, exclude nu numai orice luptă de idei, dar chiar și simpla divergență de opinii. Acestei situații nu putea să-i corespundă decît înghețul ideologic.

* *Scînteia*, ca organ de presă al CC, nu făcea parte din Secția (ulterior, Direcția) de Propagandă, fiind subordonată Biroului Politic și Secretariatului CC. Adesea primeam indicații direct de la Gheorghiu-Dej (numai de cîteva ori de la Ana Pauker, și atunci exclusiv în probleme de politică externă). În afară de Iosif Chișinevski, membru al Biroului Politic, atribuția îndrumării practice de zi cu zi a orientării ziarului îi revenea, prin delegație, șefului Direcției de Propagandă, Leonte Răutu. De-a lungul întregii perioade cît am făcut parte din redacție, Dej a exercitat un control strîns asupra conținutului ziarului. Aproape în fiecare dimineață așteptam, nu fără o doză de nervozitate, un telefon de la el, cu observații critice și noi indicații, precum și buletinul « strict secret » de știri externe, cu sublinierile și însemnările lui marginale.

Din conducerea redacției făceau parte, în afară de redactorul-șef, redactorii-șefi adjuncți, secretarul general de redacție și șefii de secții (într-o fază ulterioară a luat ființă Colegiul redacțional, din care făceau parte cei amintiți și alți cîteva redactori mai de seamă).

În diferite faze ale perioadei în care am funcționat ca redactor-șef, redactorii-șefi adjuncți au fost următorii :

Scînteia veghea cu strictețe la menținerea poziției de monopol a marxism-leninismului și a materialismului dialectic. Iar pe planul literaturii și artei, a doctrinei realismului socialist, care reducea arta la rolul de slujitoare a politicii partidului și împiedica înflorirea ei.

La pasivul de bază al ziarului se înscrie, printre altele, propaganda entuziastă pentru așa-zisa « transformare socialistă a agriculturii », care numai socialistă nu a fost.*

[...] La rîndul lor, evreii (și, printre ei, actualii mei concețâteni israelieni) au motive întemeiate să-i reproșeze **Scînteii** faptul că în ea și-au găsit expresia poziții antisioniste ale partidului și, cu o anumită reticență, ale celor care dictau atitudini de acest fel de la Moscova. În ciuda aspectului pozitiv pe care îl poate sugera o emigrare în Israel a cîtorva sute de mii de oameni, Partidului Comunist Român nu-i face cinste, după părerea mea, modul în care a « soluționat » problema evreiască (și,

– Ștefan Voicu, specialist mai ales în probleme economice, ulterior redactor-șef al publicației teoretice oficiale *Era socialistă* și, în perioada Ceaușescu, delegat al PCR la consfăturile internaționale ale partidelor comuniste ;

– Silviu Brucan, mai întii șeful secției politice, ulterior secretar general de redacție (funcție comparabilă cu aceea a unui șef de stat major al redacției), iar apoi redactor-șef adjunct ; a scris, din însărcinarea lui Dej, articole, cuvîntări și diverse documente politice. Ulterior, ca ambasador al României la ONU, apoi în SUA, a contribuit la deschiderea politică și economică spre America ; a avut, după părerea mea, o contribuție remarcabilă la declanșarea crizei finale a regimului comunist ;

– Nestor Ignat, avînd sub conducerea sa sectorul cultural – învățămîntul, cultura, arta, literatura. Ulterior a condus învățămîntul superior ziaristic și a fost președintele Uniunii Ziaristilor ;

– Traian Șelmaru, într-o fază inițială secretar general de redacție, a luptat pentru a face din **Scînteia** un ziar viu, interesant, de tip occidental – orientare pe care o împărtășeam, dar care a fost dezaprobată de conducerea superioară. Ulterior secretar al Uniunii Scriitorilor, apoi atașat cultural la Moscova, unde, după cite am aflat, nu a fost agreat.

În faza finală a activității mele la ziar și după plecarea din redacție a lui Brucan și a lui Voicu, au devenit redactori-șefi adjuncți Valeriu Pop, Ion Găleteanu, Ion Cumpănașu și Constantin Mitea. Ultimul a devenit ulterior consilier al lui Ceaușescu. Multă vreme, secretar general de redacție a fost Sorin Mladoveanu, decedat după o boală îndelungată, la Paris.

* În acest cadru, a insistat totuși permanent asupra necesității respectării principiului liberului consimțămînt (*n. a.*, 2004).

în general, problemele minorităților). Mai ales că printre meandrele politicii sale în acest domeniu se înscrie o perioadă în care nu puțini au plătit cu ani de închisoare convingerile lor și activitatea lor sionistă. Cred însă că pînă și cei mai duri critici ai *Scînteii* greu ar putea să susțină că ea ar fi fost o tribună a șovinismului și a urii între popoare.

Problema informației

În toate țările și sub toate regimurile, cele mai multe elemente din mass-media practică, într-o măsură mai mare sau mai mică, selecționarea informației după criterii legate de anumite interese politice, economice, naționale etc. Acest « adevăr » triat și dozat, din ale cărui fațete se selectează unele sau numai una singură, este mai rău ca minciuna (pe care, de altfel, o face inutilă). Filtrul este cu atît mai des, cu cît regimul sau organul de informație respectiv sînt mai puțin democratice. Sînt relativ puține, chiar pe plan mondial, acele medii care se apropie de idealul unei informări cu adevărat obiective, multidimensionale [...]. Subliniez : informarea deplină și veridică – oxigenul democrației – este de neconceput fără libertatea de expresie și fără independența *reală* a mijloacelor de informare.

Într-un regim comunist totalitar, problema este rezolvată brutal. Informația este privită ca o armă în arsenalul politico-ideologic [...]. Așa era și în România. Trierea informațiilor era atotcuprinzătoare și, desigur, în acest proces, unul dintre factorii principali era *Scînteia*.

În general, tot ce se tipărea în *Scînteia* – de la articolul de fond la informațiile mai importante – era supus, înainte de apariție, controlului riguros al Secretariatului CC și, adesea, al lui Gheorghiu-Dej, căruia, la nevoie, i se citeau, noaptea, unele editoriale sau comentarii la telefon.